

OPINNÄYTETYÖ

Yleisopas taidepajatoiminnan kehittämiseen

Ilkka Saloranta

Yhteisöpedagogi

(210 op)

Arvioitavaksi jättämisaika

11/2023

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Yhteisöpedagogi

Tekijät: Ilkka Saloranta
Opinnäytetyön nimi: Yleisopas taidepajatoiminnan kehittämiseen
Sivumäärä: 38 ja 5 liitesivua
Työn ohjaaja(t): Anna Pikala
Työn tilaaja(t): Valo-valmennusyhdistys ry

Opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda kuntouttavan taidepajatoiminnan kehittämiseen tarkoitettu opas, jonka avulla taidetaustaton ohjaaja ja muut asiasta kiinnostuneet saisivat kattavaa perustietoa taidepajatoiminnan järjestämisestä ja ohjauksesta. Opasta tultaisiin hyödyntämään Valo-valmennusyhdistys ry:n sisäisesti taidepajatoimintaa laajentaessa muille paikkakunnille.

Opinnäytetyön tilaajana toimi Valo-valmennusyhdistys ry. Opinnäytetyön tarve ilmeni yhdistyksen kiinnostuksena mahdollisesti laajentaa Turussa menestynyttä taidepajatoimintaa muille paikkakunnille.

Opinnäytetyön tavoitteena oli kerätä eri keinoin tietoa siitä, mitä taidepajatoimintaan sisältyy, mitä se vaatii ohjaajaltaan, ja miten toimintaan osallistuvat henkilöt hyötyvät toiminnasta. Tiedonkeruu suoritettiin haastattelemalla Turun taidepajan osallistujia ja ohjaajia, Tampereen taidepajan ohjaajaa, sekä havainnoimalla Turun taidepajan arkea.

Kehittämistyön tuotoksena syntyi opas, johon on koottu tiedonkeruumenetelmillä hankittua tietoa helposti luettavaan ja tiiviiseen muotoon. Tuotoksen tarkoituksena on hyödyttää tilaajaa taidepajatoiminnan kehittämisessä ja laajentamisessa.

Asiasanat: taidelähtöiset menetelmät, osallisuus, kuntouttava työtoiminta, taide

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Community educator

Author: Ilkka Saloranta
Title: A general guide for improving art workshop activities
Number of Pages: 38 and 5 attachment pages
Supervisor(s): Anna Pikala
Commissioned by: Valo-valmennusyhdistys ry

The purpose of the thesis was to create a guide intended for the development of rehabilitative art workshop activities, which would help a supervisor without an art background and others interested in the matter to get comprehensive basic information about the organizing and supervising of art workshop activities. The guide would be used internally by Valo-valmennusyhdistys ry when expanding art workshop activities to other cities and municipalities.

The commissioner of the thesis was Valo-valmennusyhdistys ry. The need for the thesis arose from the association's interest in possibly expanding the successful art workshop activities in Turku to other locations.

The aim of the thesis was to collect information about what art workshop activities include, what it requires from the instructor, and how the participants benefit from the activity. Data collection was carried out by interviewing the participants and instructors of the Turku art workshop, the instructor of the Tampere art workshop, and observing the everyday life of the Turku art workshop.

As a result of the development work, a guide was created, in which the gathered information has been compiled into an easy-to-read and concise format. The purpose of the product is to benefit the customer in the development and expansion of their art workshop activities.

Keywords: art-based methods, participation, art, rehabilitative work

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	7
2	VALO-VALMENNUSYHDISTYS RY JA TURUN TAIDEPAJA.....	9
3	TIETOPERUSTA.....	10
	3.1 Taidelähtöiset menetelmät	10
	3.2 Osallisuus.....	12
	3.3 Kuntouttava työtoiminta	13
4	MENETELMÄT	15
	4.1 Osallistujien haastattelu	15
	4.2 Ohjaajien haastattelu.....	16
	4.3 Havainnointi.....	18
	4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	19
5	TULOKSET JA ANALYYSI	21
	5.1 Pajaohjaajien haastatteluaineisto	21
	5.2 Yksilöohjaajan haastatteluaineisto.....	24
	5.3 Osallistujien haastatteluaineisto.....	25
	5.4 Havainnointi.....	29
	5.5 Päätelmät.....	30
6	YLEISOPAS TAIDEPAJATOIMINNAN KEHITTÄMISEEN	32
	6.1 Suunnittelu	32
	6.2 Valmis tuotos	33
7	LOPUKSI	36

LÄHTEET.....	38
LIITTEET.....	41

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli kehittää tilaajalleni Valo-valmennusyhdistys ry:lle opas taidepajatoiminnan kehittämistä varten.

Yhdistys oli minulle entuudestaan tuttu, sillä suoritin vuonna 2022 kesän aikana harjoittelujakson heidän taidepajallaan. Harjoitteluni yhteydessä keskustelin päivien aikana usein pajan ohjaajan kanssa toiminnassa hyödynnetyistä lähestymistavoista, hänen omista näkemyksistään asian suhteen, sekä toiminnan kehittamisestä yhteisöpedagogisen linssin läpi katsottuna.

Näiden keskustelujen seurauksena hakeuduin seuraavana vuonna palaveriin Valo-valmennusyhdistyksen Turun toimipisteen valmennuspäällikön kanssa, jossa keskustelimme aiheesta. Kasvavana yhdistyksenä heitä kiinnosti kuntouttavan taidepajatoiminnan laajentaminen useammalle paikkakunnalle, sillä siihen mennessä toteutettu toiminta oli löytänyt suuren määrän halukkaita osallistujia. Keskustelun myötä opinnäytetyön potentiaalisiksi aiheiksi nousi yhdistyksen sisäinen taidepajatoimintaa kehittävä opas, jonka avulla asiasta kiinnostuneet ohjaajat saisivat kattavan peruskuvan toiminnan luonteesta, riippumatta siitä, onko heillä itsellään pitkäaikaista taidetaustaa.

Tällaisen oppaan avulla kuka tahansa Valo-valmennusyhdistyksellä ohjaustyötä tekevä voisi saada aloituspisteen taidepohjaisen pajatoiminnan järjestämiselle, jonka jälkeen he voisivat syventää tietämystään oma-aloitteisesti työn yhteydessä tai sen ulkopuolella. Tarkoituksena oli myös kehittää toimintaa osallistujien näkökulmasta, jotta ohjaajien olisi mahdollista nähdä toiminnan merkitys heille, sekä mahdolliset kehittämiskohteet ja hyödyt suoraan heidän perspektiivistään. Taidepajatoiminnan kehittäminen tällä tavoin mahdollistaisi myös koko työmuodon kehittymisen laajemmalla skaalalla, toivon mukaan kasvattaen tulevaisuudessa kiinnostusta toimintaa kohtaan koko sosiaali- ja terveysalan tasolla.

Pyrin opinnäytetyössäni luomaan oppaan, joka olisi selkeästä ja tiivistä tiedosta koostettu kokonaisuus, jonka lukeminen ei vaatisi huomattavaa ajallista sitoutumista tai tietämystä taide maailmasta. Hyödynsin tietoa kootessani menetelminä osallistujien sekä ohjaajien haastattelua, sekä pajan arjen havainnointia paikan päällä. Pyrin havainnoinnin avulla saamaan todellisuudenmukaisen kuvan toiminnasta yleistasolla, ja haastattelumenetelmällä kysymään tarkennettua tietoa, josta olisi mahdollisimman paljon hyötyä oppaan kehittämisessä.

Pohjimmaisina kehittämiskysymyksinäni toimivat: Mitä taidepajatoiminta oikeasti vaatii ohjaajaltaan? Mikä hyötyä itse osallistujat saavat toiminnasta? Millaisia eri elementtejä toiminnan järjestäminen vaatii?

Tässä opinnäytetyössä esittelen ensin tilaajani Valo-valmennusyhdistys ry:n, jonka jälkeen käyn luvussa 3 läpi kehittämistyössä hyödyntämäni tietoperustaa. Tämän jälkeen käyn luvussa 4 läpi työssä käyttämiäni menetelmiä, joita olivat havainnointi ja haastattelu. Luvussa 5 analysoin menetelmien kautta hankittua tietoa, ja luvussa 6 kerron työn tuotoksesta, joka on yleisopas taidepajatoiminnan kehittämistä varten. Viimeisessä luvussa jaan omia päätelmiäni ja käyn läpi myös tilaajan antamaa palautetta työstä.

2 VALO-VALMENNUSYHDISTYS RY JA TURUN TAIDEPAJA

Valo-valmennusyhdistys on vuonna 2016 perustettu kansalaisjärjestö, jonka tarkoituksena on tarjota riittävää tukea yhteiskunnassa heikoimmassa asemassa oleville henkilöille. He tekevät yhteistyötä useiden alansa toimijoiden kanssa, edistääkseen työllisyyttä, kuntoutumista, osallisuutta sekä osaamista. Yhdistyksen arvot ovat ”inhimillisyys, vastuullisuus, vaikuttavuus ja yhdessä onnistuminen” joka heijastuu vahvasti heidän toiminnassaan (Valo-valmennusyhdistys 2023a.)

Tällä hetkellä Valo-valmennusyhdistyksellä on toimipaikkoja kolmessatoista eri kaupungissa ympäri Suomea, jotka tarjoavat useita eri palveluja toimipaikan mukaan, kuten työpajatoimintaa, kuntouttavaa NUOTTI-valmennusta, etsivää nuorisotyötä ja nuorisotiloja. He työskentelevät toimipaikoissaan myös useiden eri hankkeiden parissa. (Valo-valmennusyhdistys 2023b.)

Opinnäytetyöni ympäristönä toimi Valo-valmennuksen Turussa sijaitseva taidepaja. Turun taidepaja on kuntouttavaa työtoimintaa tarjoava paja, jossa osallistujien etenemistä tuetaan kuvataiteen eri keinojen avulla. Kuntouttava työtoiminta on sellaisille henkilöille tarkoitettua, jotka eivät työ- tai toimintakykyrajoitteiden seurauksena voi osallistua työelämään (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023). Paja ei vaadi osallistujiltaan minkäänlaista taidetaustaa, vaan toiminta on periaatteeltaan samanlaista kuin muussakin kuntouttavassa työtoiminnassa. Taidepajan ohjaajana toimii ammattilaistaiteilija. Paja on auki arkisin 8–15, ja osallistujat ovat jaettu aamu- ja iltavuoroihin. Aamuvuoroa tekevät toimivat pajalla kello 8–12, jonka jälkeen iltapäiväryhmä toimii 11–15. (Taidepajan ohjaaja 2023.) Taidepajalla käy vaihtelevan ikäisiä osallistujia, jotka monesti ohjautuvat pajalle muiden sosiaalityön palvelujen kautta, esimerkiksi työ- tai kouluelämän ulkopuolelle jäämisen seurauksena.

Samassa rakennuksessa toimii myös muita kuntouttavan työtoiminnan pajoja, kuten digi-, taitokeittiö-, puhtaanapito- ja sanataidepaja. Rakennuksessa on myös Valo-valmennuksen järjestämää koulu- ja etsivää nuorisotyötä, sekä hankkeet AKSE - ammatillinen kuntoutusselvitys (Valo-valmennusyhdistys 2023c) ja Teak - työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus (Valo-valmennusyhdistys 2023d).

3 TIETOPERUSTA

Tässä kappaleessa pyrin avaamaan ja selkeyttämään opinnäytetyöhöni vahvasti liittyviä termejä ja tietoperustaa. Termistön avaaminen pohjautuu asiaan liittyvään kirjallisuuteen ja muihin aiheita tukeviin lähteisiin.

3.1 Taidelähtöiset menetelmät

Taidelähtöisten menetelmien tarkka määrittely voi olla haastavaa, sillä termin alle mahtuu useita eri toimintamuotoja sekä niihin liittyviä asiayhteyksiä, joissa kyseisiä muotoja hyödynnetään.

Taidelähtöiset menetelmät kattavat terminä monen eri taidemuodon ja lähestymistavan. Ne viittaavat useaan eri käsitteeseen, jotka lähestyvät aiheeltaan samaa asiaa eri suunnista. Näihin voi sisältyä esimerkiksi kuvataidetta, tanssia ja koreografiaa, musiikkia tai teatteria hyödyntävät menetelmät. Kaikkia muotoja yhdistää kuitenkin se, että toimintaan osallistuvat henkilöt eivät omaa ammatillista taidetaustaa. Taidelähtöisten menetelmien tarkoituksena on vaikuttaa osallistujien ajatteluun tai toimintaan, ja niitä on hyödynnetty suomalaisessa sosiaali- ja terveys-työssä jo 1990-luvulta alkaen. (Korhonen 2013.)

Taidelähtöisistä menetelmistä voidaan käyttää myös muita termejä, kuten osallistava taide, soveltava taide tai taidetoiminta. Riippumatta käytetystä termistä tai työmuodosta, taidelähtöisten menetelmien tarkoituksena on mahdollistaa osallistujissaan esimerkiksi oman itsensä tutkiskelua ja itseilmaisua taidepohjaisten metodien kautta. Taidelähtöisillä menetelmillä ei tosin pääsääntöisesti pyritä samoihin vaikutuksiin kuin esimerkiksi taideterapiassa, jonka harjoittamiseen vaaditaan asiaankuuluva koulutus, ja joka eriiä konseptina taidepajatoiminnasta. Toiminnan ei myöskään ole tarkoitus toimia taidekoulun kaltaisena opetustilanteena, vaan alustana erinäisille taiteellisille kokemuksille ja niiden tuomille hyödyille. Näiden kokemusten yhteydessä osallistujien on mahdollista löytää itsestään uusia puolia, löytää itsensä ihmisenä, kokea onnistumisen tunnetta turvallisessa ympäristössä ja ilmaista tai prosessoida potentiaalisesti vaikeita asioita taiteen kautta. Nämä taidot ja tunteet voivat auttaa huomattavasti elämän muissa osa-alueissa, ja auttaa osallistujia kohtaamaan elämässä myöhemmin kohdattavia haasteita tehokkaammin. (Huhtinen-Hildén & Karjalainen 2019.)

Taidepajatoiminnassa nämä menetelmät ja niiden tuomat hyödyt ovat koko toiminnan keskipisteessä, ja auttavat mahdollistamaan osallistujien siirtymisen pajalta valitsemiinsa jatkopaikkoihin. Menetelmät toimivat tukena osallistujien itsetunnon ja sisäisen ajattelun kehittämiseksi, helpottaen oman tulevaisuutensa suunnittelua ja oman itsensä löytämistä.

Taiteen hyötyjä on harkittu sosiaali- ja terveystyön eri muodoissa jo jonkin aikaa. Maailman terveysjärjestö WHO:n Euroopan toimisto julkaisi vuonna 2019 raportin ”What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review”, jossa tutkijat hyödynsivät yli kolmen tuhannen tutkimuksen tuloksia kerätäkseen todistusaineistoa taiteen potentiaalisista terveyshyödyistä maailmanlaajuisella tasolla (Fancourt & Finn 2019).

Aineisto käsitteli taiteen hyödyntämistä useassa eri asiayhteydessä ja työmuodossa, kuten esimerkiksi terveysongelmien ennalta ehkäisyssä tai niiden hallinnassa ja hoidossa. He määrittelivät raportissaan taiteen viiteen eri yleiskategoriaan, jotka olivat esittävä taide, visuaalinen taide, kirjallisuus, kulttuuri ja verkossa, digitaalisissa tai elektronisissa muodoissa toteutuva taide. Raportin löytämä todistusaineisto viittasi taiteen potentiaaliseen hyötyyn useassa eri muodossa, kuten terveysvalistuksen vahvistamisessa, mielenterveysongelmien synnyn ja vahvistumisen ehkäisemisessä sekä niiden hoidon tukemisessa, ikääntymisen tuomien fyysisten vaikutusten vähentämisessä sekä tarttumattomien sairauksien ja neurologisten oireyhtymien hoitamisessa. Raportissa huomioitiin myös taiteen ja terveysalan yhteistyön vahvistamisen hyöty, kuten terveyspalveluihin osallistuvien henkilöiden kanavointi taidepohjaisiin ohjelmiin. (Mt.) Tämä kanavointi näkyi myös taidepajan osallistujissa, joista moni oli ohjautunut toiminnan pariin muiden palveluiden kautta.

Useissa tutkimuksissa on havaittu myös taiteen ja kulttuurin rooli tarkemmin osallisuuden, sosiaalisten taitojen, kriittisen ajattelun kehittämiseksi sekä syrjäytymisen ehkäisemisessä. Osallistavan taidetoiminnan on huomattu kehittävän useita osallisuuteen vahvasti vaikuttavia osa-alueita, kuten positiivisten sosiaalisten suhteiden muodostamista, yhteisölliseen toimintaan osallistumista, luottamusta muihin ihmisiin ja yleisten kognitiivisten ja tunnetaitojen kehittymistä. Taidetoiminnassa kehittyvät itseilmaisuus ja reflektiivinen ajattelu auttavat myös oman elämän tutkiskelussa ja omien kokemustensa prosessointiin, sekä ne antavat työkalut tuoda muuten vaikeasti ilmaistavia asioita esille. Myös kiinnostus aktiivista osallistumisesta kohtaan omassa yhteisössään ja yhteiskunnassa voi kehittyä taide- ja kulttuuritoimintaan osallistumisen seurauksena huomattavasti. (Laitila 2017.) Taidepajatoiminnassa osallisuuden kehittäminen on merkittävä osa toimintaa, ja sen edistymisen mahdollistavat juuri nämä osa-alueet.

3.2 Osallisuus

Osallisuuden puute on yleinen ongelma monelle kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvalla. Osallisuudella viitataan suhteeseen yksilön ja yhteisön välillä, jossa yksilö tuntee olevansa arvostettu ja toimiva osa yhteisöä, johon hän osallistuu. Riittävää osallisuutta kokevalla henkilöllä on tunne siitä, että hänen tekemisellään ja äänellään on merkitystä yhteisön kontekstissa, ja hän tuntee voivansa aidosti vaikuttaa oman yhteisönsä asioihin. Aidon osallisuuden toteutumiseen vaaditaan molempien osa-alueiden, osallistumisen ja kuulumisen tunteen, toteutuminen. Ne voivat ilmaantua yksittäisinä osina sellaisissakin yhteisöissä, joissa osallisuus ei oikeasti toteudu. Yksilön on mahdollista osallistua yhteisöön ja tuntea samaan aikaan merkityksetömyyden tai voimattomuuden tunnetta, ja hänen on myös mahdollista tuntea kuuluvansa yhteisöön, jossa hänellä ei kuitenkaan ole mahdollisuuksia vaikuttaa ympäristöönsä ja yhteisön asioihin. (Nivala & Ryynänen 2019, 138–139.) Osallisuus on elintärkeä osa elämänlaatua ja -hallintaa, sillä se mahdollistaa osallistumisen eri elämänvaiheissa tärkeisiin yhteiskunnallisiin tekijöihin, kuten kulttuuriin ja erinäisiin yhteiskunnan sisäisiin järjestelmiin (Hämäläinen 1999, 106).

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan osallisuuden tunteeseen vaikuttavat useat eri elämässä kohdattavat tekijät, jotka toimivat kaksisuuntaisesti keskenään. Tiettyjen tekijöiden kehittyminen voi johtaa parempaan osallisuuden tunteeseen, mutta liian alhainen osallisuuden tunne voi heikentää muita tekijöitä. Esimerkiksi yksinäisyyden kasvu tai mielenterveyden heikkeneminen voi vahingoittaa osallisuuden tunnetta, mutta muiden tekijöiden, kuten taloudellisen tilanteen parantamisella tai osallistumisen vahvistamisella on mahdollista parantaa osallisuutta ja estää potentiaalinen heikkenemisen kierre. (THL 2023b.)

Kuvio 1. Osallisuuteen vaikuttavat elementit. (THL 2023a).

Kuntouttavassa taidepajatoiminnassa osallisuuden edistäminen on elintärkeä osa koko toimintaa, ja toiminnan hyödyt osuvat moneen Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen kuviossa (Kuvio 1) luetelluista osallisuuden osa-alueista. Taidepajan yhteydessä kehittynyt sosiaalisuus, elämänhallintataidot ja osallistuminen vaikuttavat suoraan muihin osallisuuteen vaikuttaviin tekijöihin, kuten yksinäisyyteen ja toimintakykyyn. Toiminnan lopullisena tavoitteena on koulutuksen tai työllisyystilanteen kehittyminen ja sen seurauksena jatkopaikkaan siirtyminen.

3.3 Kuntouttava työtoiminta

Kuntouttava työtoiminta on hyvinvointialueiden järjestämää toimintaa (THL 2023), jonka tarkoituksena on auttaa pitkäaikaisesta työttömyydestä johtuvien negatiivisten vaikutusten torjumista asiakkaisissaan, auttaa asiakkaita kehittämään omia elämänhallinnan sekä työ- ja toimintakyvyn osa-alueita, sekä toimia syrjäytymisen ehkäisijänä mahdollistamalla työtoimintaan ja muihin palveluihin osallistumisen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023).

Kuntouttavaa työtoimintaa järjestetään hyvinvointialueiden toimesta sellaisille pitkäaikaistyöttömille henkilöille, jotka vastaanottavat työhön liittyvää tukea, kuten työmarkkina- tai toimeentulotukea, mutta eivät pysty osallistumaan toimintakykyensä liittyvien haasteiden takia muihin TE-palveluihin. Toiminnan tarkoituksena on edistää osallistujan työllistymistilannetta vahvistamalla asiaan liittyviä osa-alueita, kuten elämänhallintaa ja toimintakykyä. Päämääränä on asiakkaan siirtyminen joko työelämään, kouluun, tai muihin TE-palveluihin. Päämäärän saavuttamista tuetaan asiakkaan ja TE-toimiston yhdessä luodulla aktivointisuunnitelmalla. (Mt.)

Laissa kuntouttavan työtoiminnan sisältöä kuvaillaan palvelukokonaisuutena, johon tulee sisältyä ” henkilön elämänhallintaa sekä työ- ja toimintakykyä edistäviä palveluita”, jotka voidaan toteuttaa yksilömuodossa tai ryhmämuotoisena toimintana vaihtelevissa toimintaympäristöissä (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, 13§). Kuntouttava taidetyöpaja on toiminnaltaan aivan kuin muut työpajat, mutta osallistujien kehittymistä tukevana työvälineenä käytetään taidetta. Taiteen, pajaympäristön ja sen työntekijöiden yhteisin voimin pyritään mahdollistamaan kaikki kehittymisen edistämisen edellytykset.

4 MENETELMÄT

Kehittämistyön menetelmiksi valitsin osallistujien ja pajaohjaajien haastattelut, sekä havainnoinnin. Nämä tuntuivat yhdistelmänä sellaiselta, joilla saisin kerättyä maksimaalisen määrän hyödyllistä dataa pajatoimintaan liittyen.

Haastattelumenetelmällä oli mahdollista saada suora tietoa itse osallistujilta ja ohjaajilta juuri niiltä osa-alueilta, joista olisi suurin hyöty oppaan kehittämistä ajatellessa. Havainnoinnilla keräsin tietoa epäsuoremmin tavoin, kuten tarkkailemalla pajan yleistoimintaa arkisin sekä ajoittain pidettyjä ohjattuja harjoituksia sekä keskustelemalla toiminnasta osallistujien ja ohjaajien kanssa. Tässä luvussa kerron osallistujien ja ohjaajien haastatteluista, pajalla suorittamastani havainnoinnista ja tutkimuksen etiikasta ja luotettavuudesta.

4.1 Osallistujien haastattelu

Tärkeä osa tiedonkeruuta oli yksittäisten taidepajan osallistujien haastattelu. Tämän tarkoituksena oli saada todellisuuteen perustuva näkemys taidepajatoiminnan mahdollisista hyödyistä ja puutteista suoraan siihen osallistuvilta henkilöiltä. Heiltä saatu tieto oli mahdollista kääntää hyödylliseksi dataksi, jota oppaassa hyödynnettiin niin suunnitteluvaiheessa kuin toteutuksessa.

Haastattelin osallistujia heinä-elokuun välisenä aikana etukäteen valmistellulla haastattelupohjalla puolistrukturoitujen haastattelujen muodossa. Puolistrukturoidussa haastattelumallissa kysymykset ovat valmiiksi suunniteltuja, mutta niiden järjestys voi vaihdella ja vastaamistyyli jätetään avoimeksi (Hyvärinen & Suoninen 2023). Haastateltavia oli yhteensä kymmenen, ja haastattelin jokaista osallistujaa yksitellen. Kerroin haastateltaville mahdollisuudesta osallistua haastatteluun jo viikon ennen haastattelujen alkamista ja painotin haastattelujen olevan täysin vapaaehtoisia.

Suunnitellessani kysymyksiä osallistujien haastattelua varten, pyrin luomaan avoimia kysymyksiä, joihin jokainen haastateltava voi vastata niin laajasti kuin he itse haluavat, ja jotka antavat mahdollisimman kattavan kuvan toiminnasta heidän näkökulmastaan.

Lopullisen haastattelurungon aiheisiin kuuluivat:

- Osallistujan oma tausta
- Pajalla vietetyn ajan pituus

- Oma taidetausta
- Toimintaan osallistumisen helppous/vaikeus
- Mielipiteitä ja ehdotuksia ohjatusta toiminnasta
- Toiminnan vaikutukset elämään pajan ulkopuolella
- Näkemykset taiteesta välineenä kuntouttavassa toiminnassa
- Pajan hyöty jatkosuunnitelmia mietittäessä
- Pajan suosittelu muille ihmisille

Perustelin aihevalintani sillä, että niistä oli mahdollista muodostaa avoimia kysymyksiä, joihin jokaisella voisi olla omakohtaista sanottavaa. Pysin myös pitämään kysymysten muodon hyvin neutraalina, välttääkseni haastateltavien vastaustyylin johdattelua tiettyyn suuntaan. Tarkoituksena oli vain kerätä rehellistä tietoa niiltä, joihin toiminta ja sen mahdollinen kehittäminen vaikuttaisi eniten.

Osallistujilta kysytyt kysymykset luotiin soveltamalla tietoperustasta kerättyä tietoa, omia havaintojani pajatoiminnasta paikan päällä, sekä ohjaajien ja osallistujien kanssa käytyjä keskusteluja. Yhteensä kysymyspohjaan kertyi alustavasti kymmenen kysymystä, jotka liittyivät esimerkiksi osallistujien omaan taustaan taiteen suhteen, pajalla vietettyyn aikaan, siihen liittyviin kokemuksiin, mahdollisiin kehitysehdotuksiin ja omiin jatkosuunnitelmiin (ks. Liite 3).

Kysymykset olivat luonteeltaan avoimia, jotta jokaisen haastateltavan olisi mahdollista tuoda esiin omat mielipiteensä ja antaa riittävästi tietoa asiaan liittyen. Liian rajatut kysymykset johtivat suunnitteluvaiheessa helposti kyllä tai ei-tyylisiin vastauksiin, joista ei olisi saanut riittävästi materiaalia tutkimusten kehittämistä ajatellen.

4.2 Ohjaajien haastattelu

Ohjaajia haastatellessa oli tärkeää saada riittävän laaja kuva kaikilta taidepajatoimintaan liittyviltä ohjaajilta, joihin oli mahdollista saada yhteys. Otin Valo-valmennuksen eri taidepajatoimintaan liittyviin ohjaajiin yhteyttä joko kasvotusten tai sähköpostin kautta, ja sovin heidän kanssaan sopivat haastatteluajankohdat. Ohjaajiin kuuluivat Turussa toimivan taidepajan ohjaaja/perustaja sekä hänen työparinsa, joka toimi osallistujien yksilöohjaajana sekä Tampereen alueen taidepajan ohjaaja.

Pajaohjaajia haastatellessa pyrin luomaan avoimista kysymyksistä koostuvan haastattelupohjan, josta saisin mahdollisimman paljon hyödyllistä tietoa tulevien ohjaajien tai asiasta kiinnostuneiden tueksi.

Haastattelurungon aiheiksi muodostuivat:

- Oma koulutus- ja työtausta
- Miten he päätyivät taidepajan ohjaajiksi
- Heidän omat metodinsa ohjaajina
- Väärinkäsitykset taiteesta välineenä
- Hyötyjä taiteen käyttämisestä kuntouttavassa toiminnassa
- Yksilöllisen ilmaisun tukeminen taidepajaympäristössä
- Mitä ohjaaja toivoo osallistujien saavan toiminnasta
- Taidepajan markkinointi osallistumisesta kiinnostuneille
- Neuvoja uudelle ohjaajalle ilman taidetaustaa

Loin yksilöohjaajan haastattelua varten haastattelupohjan, joka korosti hänen roolinsa elementtejä vahvemmin (ks. Liite 2). Toisten taidepajan ohjaajien haastattelupohja oli pääpiirteiltään sama (ks. Liite 1).

Yksilöohjaajaa varten luotu haastattelupohja erosi pajaohjaajien versiosta, sillä vaikka molemmat ovat taidepajaan liittyviä ohjaajia, yksilöohjaajan työnkuva on hyvin erilainen. En ollut suunnitellensani varma, kuinka paljon yksilöohjaajan haastatteluvastauksista voisin hyödyntää oppaassani, mutta halusin hänen perspektiivinsä ja haastattelusta kertyi joitakin määriä käytettävää tietoa. Yksilöohjaajan kysymyspohjassa läpikäytyt aiheet olivat:

- Koulutus- ja työtausta
- Miten hän päätyi yksilöohjaajaksi
- Työn jakautuminen pajaohjaajan kanssa
- Työparityöskentelyn hyödyt
- Millaisia asioita yksilöohjaustuokit koskevat
- Minkä verran taidepuoli näkyy hänen työssään
- Näkemys taiteen roolista yksilöohjaajan työn pohjalta
- Osallistujan voinnin ja edistymisen mittaaminen
- Pajan suosittelu siitä mahdollisesti hyötyvälle

Ensimmäinen taidepajan ohjaajan haastattelu pidettiin heinäkuussa 2023 Teams-alustan välityksellä videopalaverin muodossa. Noin tunnin pituisessa haastattelussa käsiteltiin kattavasti hänen omaa rooliaan taidepajatoiminnassa, näkemyksiä taiteen hyödyntämisestä välineenä ja siihen liittyviä tekijöitä, hänen omia käytännön työmenetelmiään, sekä neuvoja taidepajatoimintaa järjestäville henkilöille.

Seuraava ohjaajan haastattelu tapahtui syyskuussa 2023 kasvotusten Valo-valmennusyhdistyksen toimipisteessä Turussa. Noin puoli tuntia kestäneessä haastattelussa käytiin läpi hänen koulutus- ja työtaustansa, hänen työrooliaan taidepajalla, hänen lähestymistapojaan yksilönohjaukseen liittyen, hänen näkemyksiään taiteesta osana kuntouttavaa työtoimintaa ja työn käytäntöjä yleisellä tasolla. Haastattelun tarkoituksena oli saada kokonaiskuva pajan toiminnasta molempien ohjaajien näkökulmasta ja nähdä miten taiteen elementti jakautuu työssä yksilö- ja ryhmänohjaustehtävien kesken.

Viimeinen ohjaajan haastattelu pidettiin saman syyskuun aikana 2023 Teams-alustalla videoyhteyden kautta. Kyseinen ohjaaja oli eri paikkakunnan toimipisteessä, ja hänen haastattelunsa tarkoituksena oli saada kuva siitä, miltä taidepajatoiminta näyttää eri ohjaajan suunnittelemana ja järjestämänä. Haastattelussa hyödynnettiin samaa haastattelurunkoa, jota käytettiin ensimmäisessä ohjaajahaastattelussa. Tästä syystä kysymysten aiheet ja rakenteet olivat miltei identtisiä, koskien hänen koulutus- ja työtaustansa, näkemyksiään taiteesta välineenä sekä hänen omia käytännön työtapojaan pajalla.

Kaikkien ohjaajien haastatteluiden tarkoituksena oli luoda tietopohja, joka perustuu aitoon työkokemukseen taidepajatoiminnan parissa, jota olisi mahdollista hyödyntää yleisopasta suunnitella ja kirjoittaessa, varsinkin osallistujien haastatteluaineiston ja asiaan liittyvän kirjallisuuden kanssa yhdistettynä.

4.3 Havainnointi

Havainnointia voidaan käyttää hyvin toimivana menetelmänä ympäristöjen ja niissä toimivien tekijöiden vuorovaikutusten seuraamiseksi. Havainnointia hyödyntäessä tulee tosin tiedostaa oma roolinsa tutkittavassa ympäristössä. Tekeekö tutkija havaintoja osallistuessaan samalla toi-

mintaan, vai pitäytyykö hän etäisemmässä roolissa, tehden tutkimustyötä puhtaasti havainnoimalla ympäristöä vaikuttamatta siihen itse? Riittävä taustatieto tutkittavasta kohteesta on myös tärkeää, jotta havainnoitejaan voi verrata olemassa olevaan tietoperustaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Valitsin omaa tutkimustyötäni suorittaessa etäisemmän havainnoitsijan roolin, sillä halusin keskittyä pajan tavallisen arjen seuraamiseen vaikuttamatta siihen huomattavasti omalla osallistumisellani. Esittäydyin heti tutkimukseni alussa osallistujille ja ilmoitin, miksi tulisin olemaan ajoittain läsnä pajalla. Osallistuin satunnaisin aikaväleihin myös keskusteluihin pajalaisten kanssa ja pyrin olemaan helposti lähestyttävä läsnäolija, mutta en havainnoidessani aktiivisesti pyrkinyt vaikuttamaan heidän osallistumiseensa pajan toimintaan. Kirjoitin havainnoinnin yhteydessä myös ajoittain muistiinpanoja näkemistäni asioista, joita myöhemmin hyödynsin haastattelukysymyksiä suunnitellessani. Havainnointimenetelmäni oli muodoltaan strukturoimatonta, jossa tarkoituksena on hankkia laajasti hyödynnettävää tietoa tilanteesta tai ilmiöstä ilman etukäteen laadittua systemaattista suunnitelmaa (Mt.). Tutkimusta tuki myös aikaisemmin viettämani aika taidepajalla harjoittelujakson yhteydessä. Aikaisempi kokemus auttoi keskittämään havainnointini asioihin, jotka vaikuttivat tärkeimmiltä oppaan ja haastattelupohjien suunnitellu ajatellen.

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Kehittämistyötä tehdessä on aina tärkeää pitää kiinni tieteellisestä eettisyydestä ja tutkimuksen luotettavuudesta. Hyvän tieteellisen käytännön periaatteet ovat eurooppalaisen ohjeistuksen mukaan luotettavuus, rehellisyys, arvostus sekä vastuunkanto. Näiden kaikkien osa-alueiden tulee toteutua kehittämistyötä tehdessä, jotta se voidaan laskea hyvän tieteellisen käytännön mukaiseksi. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 12.) Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden täytyy aina olla mukana vapaaehtoisesti, ja heillä on aina mahdollisuus vetäytyä tutkimuksesta haluamanaan hetkenä ilman negatiivisia seurauksia. Ketään osallistujista ei myöskään saa houkutella tai painostaa osallistumaan tutkimukseen millään tavalla, ja heidän on saatava riittävä tiedotus tutkimuksen sisällöstä ja tavoitteista, sekä aikaa päättää, haluavatko he osallistua siihen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7–9.) Tutkijan tulee myös ottaa huomioon tutkimuksessa käsiteltyjen aiheiden luonne. Tietyt aiheet voivat johtaa epämukaviin tai ahdistaviin tunteisiin tutkittavissa, ja tutkijan täytyy olla tietoinen tästä ja keskeyttää tutkimustilanne tarvittaessa. (Kallinen & Kinnunen 2023.)

Suoritin opinnäytetyöni yhteydessä tehdyt haastattelut kasvotusten tai videoyhteydellä kahdestaan haastateltavan ja haastattelijan välillä suljetussa tilassa, jotta haastateltavien ei tarvinnut huolehtia muiden kuulevan heidän henkilökohtaisia mielipiteitään. Yksityinen tila auttoi myös taustäänten vähentämisessä haastattelujen äänittämistä varten. Ennen haastattelua annoin haastateltaville allekirjoitettavaksi suostumuslomakkeen ja luettavaksi tutkimustiedotteen, jotka sisälsivät tietoa tutkimuksen sisällöstä ja osallistujien roolista siinä. Äänitin jokaisen haastattelun osallistujien ja ohjaajien kanssa kokonaisuudessaan myöhempää litterointia varten, jonka valmistuttua hävitin äänitykset osallistujien tietosuojan turvaamiseksi. Ilmoitin haastateltaville äänittämisestä kirjallisesti suostumuslomakkeessa ja suullisesti ennen haastattelutilanteen alkua. Annoin haastateltaville myös kopion heidän omista suostumuslomakkeistaan ja tutkimustiedotteistaan, ja arkistoimani henkilötietoja sisältävät lomakkeet hävitettiin projektin valmistuttua osallistujien tietosuojan suojelemiseksi.

Havainnoinnin yhteydessä pidin kiinni samoista tutkimuksellisista periaatteista. Pidin kaiken havainnointiini liittyvän materiaalin tietoturvallisuusohjeiden mukaisessa arkistossa, ja kunniotin tutkimaani toimintaympäristöä tekemällä työn tutkimusetiikkaa noudattaen.

5 TULOKSET JA ANALYYSI

5.1 Pajaohjaajien haastatteluaineisto

Molemmat haastattelemistani taidepajaohjaajista olivat samasta ammattikorkeakoulusta kuva-taiteilijoiksi valmistuneita henkilöitä. Ensimmäinen haastattelemistani ohjaajista (H1) teki valmistumisensa jälkeen erinäisiä töitä kulttuurialalla ja syvensi taidekoulutustaan maisterin opinnoilla, jonka jälkeen hän aloitti työskentelyn myös sosiaalialan puolella ja päätyi Valo-valmennuksen taidepajalle. Toinen heistä (H2) siirtyi ammattikorkeakoulun jälkeen lähihoitajan opintoihin ja teki hoitajan töitä muutaman vuoden ajan ennen siirtymistään Valon taidepajalle.

Minua kiinnosti ohjaajien koulutus- ja työtaustat, sillä halusin nähdä, onko niillä havaittavaa vaikutusta heidän lähestymistapoihinsa ohjauksen suhteen. En tosin tiennyt kysymyksiä suunnitellessani heidän valmistuneen samasta ammattikorkeakoulusta samaan tutkintoon.

Ohjausmetodeista kysyttäessä pyrin saamaan kokemukseen ja taitoon perustuvan näkemyksen yksittäisten ohjaajien lähestymistavoista, jotta voisin löytää niistä uusille ohjaajille hyödyllisiä vinkkejä ja yleistietoa.

Haastateltava 1 toi metodeissaan vahvasti esille oman persoonansa hyödyntämisen, sekä osallistujien kohtaamisen tasa-arvoisesti ilman teennäisyyttä:

”Olen valinnut sellaisen lähestymistavan, että jokainen ohjaaja tekee omalla persoonallaan sen työn. On tietynlainen viitekehys, missä työ täytyy tehdä ja miten se täytyy tehdä, mutta ammatillisen maskin taakse käpertyminen on mielestäni iso virhe.

Menen tilaan omana itsenäni ja teen selväksi, että hallitsen sen asian, jota olen tullut sinne tekemään... Osallistajat näkevät, että tiedän mitä teen, ja kohtaan heidät kaikki samalla tasolla. Olenkin saanut siitä paljon palautetta osallistujilta, että on ilo, kun kohtaan heidät samalta viivalta. (-) En katso heitä alaspäin, vaan puhun ja käyttäydyn heitä kohtaan sillä tavalla, että he ovat aivan samanlaisia ihmisiä kuin minäkin, vain tilanteissamme on eroa.”

Tämän tyylinen dialoginen kohtaaminen on tärkeä osa ohjaajan ja osallistujan välistä vuorovaikutusta, ja se pohjautuu lähtökohtaisesti osapuolten tasa-arvoisuuteen (Holm, Poutanen & Ståhle 2018). Ohjaajana haastateltava (H1) pyrkii olemaan läsnä rentoutuneella ja huumorin-

tajuisella tavalla, mutta pitäen samalla kiinni siitä, että osallistujat oikeasti osallistuvat toimintaan, eivätkä vain oleskele. Näin hän mahdollistaa ilmapiirin, jossa osallistujien on mahdollista haastaa itseään ja kehittää itsetuntoaan tuntematta kuitenkaan autoritaarista painostusta.

Haastateltava (H1) puhui myös nousujohteisesta rohkaisusta, jossa jokaiselle osallistujalle annetaan heidän kykyihinsä nähden sopivia tehtäviä, jotka saattavat olla näennäisesti vaikeita.

”Olen huomannut myös, että on paljon parempi laittaa ihminen tekemään näennäisesti vaikeakin tehtävä, koska se miten annat siitä palautetta, on aivan eri kuin se, että laitetaan ihminen tekemään liian yksinkertaisia tehtäviä.”

Hänen näkemyksensä mukaan tällaisesta työstä saatu palaute voi tuntua osallistujasta huomattavasti merkittävämmältä kuin vastaava helpposta tehtävästä. Tämä täsmää myös Terveyden ja hyvinvointilaitoksen luomassa osallisuusindikaattorissa, jossa positiivisen palautteen vastaanottaminen tekemästään työstä mainitaan tärkeänä osa ihmisen itsetunnon ja osallisuuden vahvistamista (THL 2023a).

Itsenäisen työn tarkkailu oli myös tärkeä osa haastateltavan 1 näkemystä. Hänen mukaansa yksilön itsenäisen työskentelyn toimivuuden perusteella on mahdollista saada hyvä yleiskuva henkilön henkisestä voinnista. Jos itsenäinen työskentely ei onnistu lainkaan, ohjaaja voi yrittää keskustella osallistujan kanssa tilanteesta, ja pyrkiä selvittämään sitä yhdessä. (H1.)

Molemmat ohjaajista toivat vahvasti esille ryhmätoiminnan ja yhteisöllisyyden tärkeyden metodeistaan puhuttaessa. Haastateltava 1 hyödyntää ryhmätyötä esimerkiksi ryhmäharjoituksissa, joissa pyritään harjoittelemaan ryhmätyöskentelyä. Harjoitusten purkuvaiheessa osallistujat esittelevät työnsä muille ryhmäläisille ja keskustelevat niistä yhdessä, joka auttaa ryhmän jäsenten tutustuttamisessa. Haastateltava 1 käyttää myös taidekoulun seminaarikäytännöistä tulevaa itsenäisesti tehtyjen teosten esittelyä koko ryhmälle, joka hänen mukaansa antaa vahvoja onnistumisen tunteita osallistujille. (H1.)

Haastateltava 2 (H2) puhuu yhteisöllisyyden tukemisesta ryhmässään hieman eriävällä lähestymistavalla:

”Koitan saada aika paljon tilaa yhteisöllisyydelle. (--) Halusin luoda enemmän yhteisön tuntua, ja se on muotoutunut esimerkiksi sellaiseksi, että pidän päivittäin aamupalaverin, johon jokainen osallistuu. Palaverissa jokainen kertoo vaikka, mitä on tekemässä tai muuta sellaista. Pyrin tällä tuomaan lisää yhteistä tekemistä pajalle, eikä vain sellaista, että taide on jotain, jota kaikki tekevät yksin eikä sitä tarvitse näyttää kenellekään tai puhua siitä.”

Haastateltavien mainitsemilla metodeilla on mahdollista tukea sosiaalisen osallisuuden tunnetta, joka voi syntyä tai vahvistua osana sosiaalista vuorovaikutusta. Sosiaaliselle osallisuudelle tärkeää on myös yhteisöön kuuluminen, tässä tapauksessa taidepajaryhmään. (THL 2015.) Molemmat haastattelijat mainitsivat metodeissaan myös sen, että taidepajatoiminnan ei ole tarkoitus toimia taidekouluna, vaan ennemmin paikkana, jossa ihmiset voivat kokeilla uusia asioita ja työvälineitä ja edistyä niiden tukemana (H1 & H2).

Kysyttäessä väärinkäsityksistä taiteen suhteen, haastateltavat nostivat esille eriävämpiä asioita kuin aikaisemmissa kysymyksissä. Haastateltava 1 (H1) toi esille edelleen paikoittain vallitsevan vanhanaikaisen näkemyksen taiteesta elitistisenä alana, johon vain tietyillä ihmisillä on asiaa. Hänen mukaansa taiteen luominen ja itseilmaisuus on lähempänä inhimillistä perustarvetta kuin eliitille varattua erityistekemistä. Tämä näkemys taiteesta elitistisenä välineenä oli yksi niistä asioista, joita taidepajaopas pyrki tuotoksena kumoamaan.

Haastateltava 2 (H2) toi esille sen, että monesti taiteen luominen nähdään automaattisesti terapeutisena tekemisenä. Hänen mielestään oli hyvä, että ihmiset voivat kokea terapeutisia vaikutuksia taiteen seurauksena, mutta painotti luovan työn ajoittain uuvuttavaa luonnetta, joka voi olla raskas etenkin vähäisiä voimavaroja omaavalle henkilölle. Taidepajatoimintaa ei tulisi hänen mukaansa sekoittaa taideterapiaan, vaikka ne hyödyntävätkin samankaltaisia menetelmiä.

Puhuttaessa taiteen hyödyistä molemmat haastateltavista toivat esille eri tavoilla taidetoiminnan matalan kynnyksen välineenä ja sen hyödyn toimijuuden edistämisessä. Toimijuudella tarkoitetaan yleisesti ihmisen kokemaa halua toimia ympäristönsä sisällä aktiivisena tekijänä. Se mainitaan monesti esimerkiksi osallisuuden ja aktiivisuuden yhteydessä. (Kumpulainen & Krokfors & Lipponen & Tissari & Hilppö & Rajala 2009.) Esille nousi uusien lähestymistapojen löytäminen eri ongelmatilanteisiin niin taiteessa kuin elämän eri alueissa.

Haastateltava 1 vertasi esimerkkinä taidetoimintaa mopotallitoimintaan, jossa toisessa on mahdollista epäonnistua esimerkiksi moottorin korjaamisessa, mutta taiteessa epäonnistumista tai väärää vastausta ei ole samalla tavalla olemassa, mahdollistaen turvallisemman tilan kokeilla uusia asioita (H1).

Yksilöllisen ilmaisun tukemisesta puhuttaessa esille nousivat riittävä palautteen antaminen ja keskustelu osallistujien tekemistä teoksista, sekä osallistujien oman äänen korostaminen. Haas-

tateltava 1 (H1) mainitsi jokaisen osallistujan kohtaamisen yksilönä, ja heidän aito huomiointinsa palautteen ja tuen antamisessa. Haastateltava 2 (H2) sanoi myös tukevansa yksilöllistä ilmaisua olemalla aidosti kiinnostunut osallistujien teoksista, ja kysymällä kysymyksiä, antaen osallistujien toimia välillä asiantuntijaroolissa.

Osallistujien saamien hyötyjen suhteen esille nousi haastateltava 1:n (H1) toivo siitä, että osallistajat löytävät kykynsä heittäytyä ja haastaa itseään enemmän, ja osallistua sitä kautta helpommin yhteiskuntaan. Haastateltava 2 (H2) toivoi osallistujien saavan otteen omasta tekemisestään ja laajentavan näkemyksiään taiteen suhteen, sekä jatkamaan heille parhaiten sopivaan jatkopaikkaan.

Pajan markkinoinnista kysyttäessä haastateltava 1 (H1) sanoi olevansa potentiaalisille osallistujille aina hyvin rehellinen pajan toiminnasta, ja pyrkivänsä purkamaan taiteen ympärillä olevaa mystiikkaa ja väärinkäsityksiä. Haastateltava 2 (H2) kuvaili pajaa paikkana, jossa pääsee tekemään taidetta ja rohkaistumaan yhteisöllisessä ympäristössä.

Viimeisen kysymyksen aiheena oli neuvojen antaminen uudelle taidepajan ohjaajalle, joka ei omaa taidetaustaa. Haastateltava 1 (H1) sanoi äärimmäisen tärkeän osan olevan se, että ohjaajaa vain aidosti kiinnostaa se, mitä hän on tekemässä. Hänellä tulee olla myös riittävä määrä motivaatiota ja uteliaisuutta, jonka avulla voi korvata suuren määrän muita puutteita. Henkilö ilman taidetaustaa voi hyödyntää sitä omassa ohjauksessaan, tehden yhdessä tutkimisesta hänen koko lähestymistapansa. Hänen mukaansa tulee myös unohtaa elitistiset rakenteet ja ennakkoluulot taiteen suhteen ja ylläpitää hyvä asenne toimintaa kohtaan.

Haastateltava 2 (H2) mainitsi myös aidon kiinnostuksen tarpeellisuuden ja kehotti kehittämään omaa taidetaustaansa esimerkiksi galleriakäynneillä ja tekemiseen perehtymällä. Hän suositteli myös osallistujien sisällyttämistä ja heiltä oppimista toiminnan yhteydessä.

5.2 Yksilöohjaajan haastatteluaineisto

Haastateltava 3 on ylemmän AMK:n sosionomiksi ja ratkaisukeskeiseksi lyhytterapeutiksi valmistunut henkilö, jolla on aikaisempaa työkokemusta lasten- ja perheohjaajana. Hän työskentelee pajaohjaajan työparina taidepajalla, ja he jakavat pajaan liittyvät työt keskenään. Hän tekee myös töitä samanaikaisesti Valo-valmennuksen sisaryhtiön hankkeessa. (H3.)

Yksilöohjaajan työssä haastateltava (H3) käy läpi osallistujien kanssa kuntoutuksen tavoitteita ja sopimusasioita ja keskustelee kuntoutuksen edistymisestä ja jatkopaikoista. Hän hoitaa suurimman osan sosiaalityöhön liittyvistä asioista, ja pajaohjaaja huolehtii pajan ohjaamisesta ja pajaan liittyvien asioiden läpikäymisestä osallistujien kanssa. Valmennustuokioissaan hän keskustelee osallistujien kanssa heidän toiminnastaan pajalla ja elämäntilanteesta yleisesti. Tarkoituksena on tukea osallistujia tavoitteidensa saavuttamisessa erinäisillä tavoilla. Lähestymistapansa suhteen hän painottaa luottamuksellisen suhteen ja osallistujan aidon kuulemisen tärkeyttä, jotta heistä ei tunnu siltä, että heitä ohjaillaan vain paikasta toiseen välinpitämättömästi. Osallistujien sisällyttäminen suunnitelman seuraamiseen ja tavoitteiden purkamiseen oli myös tärkeää. (H3.)

Taidepuolesta puhuttaessa haastateltava 3 sanoi sen näkyvän suhteellisen vähäisesti hänen työnsä puolella, vaikka se nouseekin keskusteluissa ajoittain esille. Taide oli hänestä selvästi se, joka osallistujia sitoo toimintaan. Hänestä taide oli myös erittäin hyvä ja monipuolinen väline, jota tulisi hyödyntää sosiaalialalla huomattavasti enemmän. Moni taiteessa läpikäyty asia näkyi myös hänen työnsä puolella, ja niitä koskevat taidot ja kokemukset olivat selvästi siirrettävissä keskenään. Taide toimi hänestä ilon lähteenä, jossa koetut onnistumiset heijastuvat kaikkien muuhun, jota pajalla pyritään edistämään. (H3.)

Pajan suosittelemisesta puhuttaessa hän kuvaili pajaa paikkana, josta saa perusraamit elämään, sekä paikan, jossa voi harrastaa mielekästä tekemistä sosiaalisia taitoja samalla harjoittellessa. Paja on kokonaisvaltainen paketti, kunhan osallistuja on sitoutunut edistämään myös itse omia tavoitteitaan. (H3.)

5.3 Osallistujien haastatteluaineisto

Kysymys osallistujien taustasta ja siitä, miten he päätyivät pajalle, auttoi kartoittamaan eri polkuja, joiden kautta osallistujat olivat saapuneet toiminnan pariin. Tällä pyrin näkemään mahdollisia yhteyksiä osallistujien taustoissa, jotka voisivat olla hyödyllisiä oppaan sisältöä miettiä. Yhdeksän kymmenestä osallistujasta ilmoitti ohjautuneensa taidepajalle muiden palveluiden kautta, joka antoi kiinnostavan näkemyksen tilaajayhdistyksen yhteistyöhön muiden yhdistysten kanssa, mutta ei tuottanut oppaaseen nähden hyödyllistä tietoa. Kysymys toimi myös kevyenä aloituksena haastattelulle, antaen haastateltavalle mahdollisuuden kertoa hieman itsestään ja tottua haastattelutilanteeseen.

Pajalla vietetystä ajasta kysyttäessä tarkoituksena oli nähdä muissa kysymyksissä mahdollisia eroja siinä, miten toimintaan tottuneemmat osallistujat näkevät toiminnan ja miten heidän kehittämisehdotuksensa eroavat uudemmista tulokkaista. Pajalla vietetyn ajan pituus ei kuitenkaan vaikuttanut olevan tärkeä muuttuja haastateltavien vastauksissa.

Osallistujien taidetaustaa kartoittaessa ajatuksena oli selvittää, kuinka moni osallistujista tuli aikaisemman taidetaustan seurauksena pajalle, ja kuinka monelle taide oli harrastuksena tai kiinnostuksen kohteena vieraampaa. Jokainen kymmenestä vastaajasta ilmoitti omaavansa jonkinasteista taidetaustaa, kuten varhaisessa nuoruudessa harrastettua mutta sittemmin lopetettua taiteen tekemistä, tai koko iän jatkunutta harrastusta.

Toimintaan osallistumisen helppoudesta tai vaikeudesta kysyttäessä tarkoituksena oli saada näkemys ryhmäytymistä ja ohjausta tukevista tekijöistä. Tutkin tätä myös osittain havainnointimenetelmän avulla, mutta haastattelulla sain kuulla suuremman näkemyksen osallistujien näkökulmasta. Kaikkien kymmenen vastaajan mielipide toimintaan sisälle pääsemisestä oli positiivinen, mutta itse vastaukset eivät aina antaneet selkeää kuvaa syystä. Joistakin vastauksista ilmeni tosin selvästi hyvän ryhmähengen ja ohjaajan läsnäolon tärkeys:

”[Ohjaaja] on aina ollut tuolla ja hänen persoonansa saa kaikki hyvin rauhalliseksi ja hyväntuuliseksi sillä tavalla, että kaikki tulevat hyvin toimeen keskenään. Ja ihmiset saavat olla yksin tai halutessaan he voivat mennä ryhmään mukaan.”

”Mutta [toimintaan sisälle pääseminen] helpottui ajan myötä, kun tutustui ja huomasin, että kukaan ei tuomitse, ja kaikki ottavat huomioon ja mukaan porukkaan riippumatta taustasta tai ulkonäöstä.”

Osallistujien vastauksista tulee selväksi hyvän ryhmähengen tärkeys toiminnan toimivuuden elementtinä. Taidelähtöisessä toiminnassa osallistujat saattavat päätyä käsittelemään taiteen kautta henkilökohtaisia aiheita, joista heidän on vaikea puhua, tai muuta vaikeasti käsiteltävää sisäistä mielenmaisemaa. Tällaisessa tilanteessa turvallinen ja tuominnasta vapaa ilmapiiri on erittäin tärkeää vapaan ilmaisun mahdollistamiseksi. (Iivanainen 2019.)

Ohjatusta toiminnasta kysyttäessä pyrin hankkimaan yleisiä kehitysehdotuksia ohjatun toiminnan järjestämistä varten, sekä mahdollisia konkreettisia harjoitusehdotuksia tai vierailukohteita. Moni osallistujista piti ohjattua toimintaa mukavana vaihteluna omien projektien työstämiselle ja hyvänä tukena muulle tekemiselle, ja osa vastauksista viittasi myös ryhmähengen rooliin harjoituksissa:

”Olin itseasiassa siinä mielessä hieman yllättynyt, että pidin [ohjatuista harjoituksista], koska ennen esimerkiksi koulussa harjoitukset tuntuivat väkisin väännettyiltä ja ihmiset

yritettiin pakottaa sosialisoitumaan. Täällä harjoitukset ovat tuntuneet paljon luonnollisemmalta, ehkä myös sen takia että muut pajalaiset täällä ovat tosi mukavia ja sellaisia, joiden kanssa tulen toimeen tosi hyvin.”

”Ne tuovat ihmisiä yhteen tavallaan, jos joku on hieman ujo niin on helpompi päästä mukaan niiden kautta.”

Yllä olevat vastaukset vahvistavat positiivisen ryhmähengen tärkeyttä harjoitusten tukena, sekä itse harjoitusten roolia sosialisointia helpottavana tekijänä. Harjoitukset voivat toimia tärkeänä työkaluna ryhmäytymisessä ja sosiaalisen kehittymisen tukena taidepajatoiminnassa, riippuen miten ohjaaja niitä hyödyntää. Socialisaatiolla on tärkeä rooli kuntouttavan toiminnan yhteydessä, sillä erinäiset vuorovaikutukselliset socialisaatioprosessit mahdollistavat yksilöiden kasvun ja omakuvan kehityksen, sekä parantavat heidän kykyjään osallistua yhteiskuntaan toimijana aidosti omana itsenään (Nivala & Ryyänen 2019, 18).

Kysyttäessä toiminnan vaikutuksista elämään pajan ulkopuolella, pyrin keräämään tietoa siitä, millaisilla eri tavoilla pajatoiminta oli hyödyttänyt osallistujiaan heidän omassa arkielämässään, ja miten nämä vaikutukset ilmenivät. Tämän tiedon avulla oli mahdollista nähdä minkä osa-alueiden kehittymisestä osallistujat olivat omasta mielestään hyötynneet eniten, ja miten ohjaajan saattaisi olla mahdollista korostaa näitä alueita omassa ohjauksessaan. Toiminnan vaikutuksista puhuttaessa esille nousi yhdeksässä vastauksessa kymmenestä unirytmien ja/tai sosiaalisten taitojen kehittyminen.

”Kamppailen unirytmieni kanssa hyvin paljon, mutta nyt kun olen ollut pajalla, olen huomannut sen auttavan ja menen aikaisemmin nukkumaan ja voin paremmin aamulla. Olin pitkään työttömänä ja ilman opiskelupaikkaa, niin oli helppo vain löhöätä sängyssä ja sen seurauksena tuli hyvin flegmaattinen olo, kun ei saanut mitään aikaiseksi.”

Unirytmien kehittymistä tukee etenkin aluksi toimintasopimuksen ja pajan toimiaikojen ajoittama rutiini. Tämä ajoitus voi vaihdella toiminnan järjestäjän mukaan, mutta tärkeintä on rutiinissa pysymiseen valmentaminen ja siitä kiinni pitäminen niin osallistujan kuin myös ohjaajan toimesta. Riittävän unen saanti on tärkeä osa mielenterveyden ja yleisen hyvinvoinnin ylläpitoa, ja se voi myös tukea taidepajatoiminnassa suurena osana esiintyvää luovaa ajattelua. (Mieli ry 2023.)

Sosiaalisia taitoja koskevissa vastauksissa esille nousi selkeästi uusien ystävyysuhteiden muodostamisen tärkeys osallistujien elämässä, sekä myös sosiaalisen kyvykkyyden kehittyminen yleisellä tasolla. Kyvykkyyteen sisältyi esimerkiksi elämässä koetun sosiaalisen ahdistuksen laskeminen ja sosiaalisia tilanteita koskevan osallistumiskynnyksen madaltuminen.

Itselle merkittävään yhteisöön kuulumisen ja mahdollisuudet sosiaaliseen vaikuttamiseen ovat merkittäviä osallisuuden toteutumista tukevia tekijöitä. Ohjaajan on mahdollista tukea näitä osa-alueita omalla ohjauksellaan, huomioimalla jokaisen osallistujan tausta ja perspektiivi suunnitellessaan ja ohjatessaan toimintaa. Tällaisella ohjaustyylillä voidaan muun muassa vahvistaa osallistujien toimijuutta ja itsetuntoa, vahvistaen heidän toimintaansa yksilöinä. (Raudasoja 2022.) Ohjaajat voivat myös hyödyntää harjoituksia ryhmäytymisen ja sosiaalisten suhteiden kehittämisessä taidepajakontekstissa, kuten ryhmätyöhön pohjautuvia yhteisesti tuotettuja teoksia.

Puhuttaessa taiteesta välineenä kuntouttavassa toiminnassa seitsemän kymmenestä vastaajasta toi esille taiteen mahdollistaman itseilmaisun ja ajatusten prosessoinnin.

”Sen avulla voi purkaa omaa oloaan vaikkei pystyisi tai haluaisi puhua siitä. Mielestäni se on muutenkin terapeutista, vaikutus on tavallaan automaattinen työn yhteydessä.”

”Itseilmaisu on varmaankin tärkein, pääsee harjoittamaan omaa luovuutta ja pääsemään omasta kuorestaan ulos.”

Itseilmaisun ja -tutkiskelun kehittäminen on keskeinen osa taidetoimintaa, ja sen vaikutuksia voidaan hyödyntää useassa elämän osa-alueessa. Ohjaajana on tärkeää ylläpitää turvallista pajaympäristöä, jotta osallistujat tuntevat voivansa ilmaista itseään vapaasti ilman pelkoa tuominasta tai syrjinnästä. Otin tämän vahvasti huomioon oppaan eri osa-alueita suunnitellessani.

Jatkosuunnitelmista puhuttaessa vastaukset vaikuttivat vaihtelevan enemmän kuin aikaisemmissa kysymyksissä. Kuusi kymmenestä ilmoitti pajalla tapahtuneen ohjauksen ja yleisen arki-rytmin parantumisen auttaneen heitä jatkon suunnittelemisessa, mutta neljä kymmenestä ilmoitti myös olevansa joko samassa tilanteessa kuin pajan aloitettua tai edistyneensä hyvin vähän. Tämä voi pohjautua osittain osallistujien aloitustilanteeseen ja muihin henkilökohtaisiin tekijöihin, mutta oli kiinnostavaa nähdä tällainen ero osallistujien vastauksissa. Haastattelun vastausten perusteella oli vaikeaa määritellä tarkalleen, mistä tämä ero johtui. Haastateltavat eivät maininneet tarkemmin syitä, joten syvällisempi analyysi eroa aiheuttavista tekijöistä oli haastavaa.

Kysyttäessä miten osallistujat suosittelisivat toimintaa, tarkoituksena oli nähdä, miten osallistujat kiteyttäisivät toiminnan hyödyt ja miten sitä voisi markkinoida niin osallistujille kuin myös potentiaalisille järjestäjille. Vastauksissa nousi ilmi samoja hyötyjä, joita osallistujat olivat maininneet aikaisemmissakin kysymyksissä.

Eräät vastaajat kiteyttivät pajan toimintaa näin:

“Ei se sovi kaikille, mutta en näe miksi siitä ei olisi hyötyä kaikille, jotka sinne tulevat. Tulee arkiryymiä, joudut olemaan sosiaalinen, vaikka et olisi, mutta annetaan myös kuitenkin rauha eikä pakoteta olemaan liian sosiaalinen. Hyvin hellä tapa saada rytmistä kiinni. Täytyy olla tietynlainen halu parantua, jos olet ihan pohjalla tämä ei välttämättä sovi.”

“En ole varma, suosittelisin kunhan henkilö pitää taiteesta, ja miksei vaikka ei pitäisikään. Kyllä hänkin voisi oppia pitämään taiteesta toiminnan kautta. Pajalla harjoitetaan taidetta mukavassa porukassa, etenkin jos on vaikka hankalaa sosiaalisesti, tänne on helppo tulla. Ja vaikka toiminta onkin melko itsenäistä, on mukana silti yhtenäisyyttä.”

Molemmissa lainauksissa nousee esille vahvasti sosiaaliset hyödyt, joita pajatoimintaan osallistuminen voi tarjota, painottaen myös osallistujille annettua tilaa oman kehityksensä suhteen. Toimintaan on mahdollista osallistua itsenäisemmässä roolissa, mutta sosiaalisen työskentelyn mahdollisuus hyvän ryhmähengen saattamana on aina läsnä. Toinen vastaajista tuo myös esille kiinnostavan huomion omien voimavarojen tilanteesta ennen pajan aloittamista.

Otin osallistujien haastatteluaineistoa hyödyntäessäni ja analysoidessani huomioon haastateltavien suhteellisen pienen määrän. Yhteensä haastateltuja yksilöitä oli vain kymmenen, sillä pajan maksimaalinen ryhmäkoko ei ole suuri, ja osallistujien vaihtuvuuden seurauksena osa ryhmäläisistä oli juuri aloittanut jaksonsa pajalla. Tästä syystä aikataulutukseni haastattelupäivinä heille ei ollut vielä kertynyt kokemusta tai mielipiteitä toiminnasta. Kaikki haastateltavat olivat myös saman pajan osallistujia. Suppea ryhmäkoko ja sama sijainti ovat molemmat tekijöitä, jotka tulee ottaa huomioon mietittäessä tulosten yleistämistä laajemmalle skaalalle. Haastattelut toimivat erinomaisena lähteenä oppaani sisältöä suunnitellessa, mutta toiminnan tutkiminen tätä syvällisemmin vaatisi huomattavasti suurempaa näytekokoja.

5.4 Havainnointi

Havainnoin pajan toimintaa aamu- ja iltapäivisin vaihtelevasti heinä-elokuun 2023 aikana. Aikataullisista syistä havainnointitunteja ei ehtinyt kertyä yhtä paljon kuin alkuperäisessä suunnitelmassani oli tarkoitus. Ehdin kuitenkin tehdä riittävästi luodakseni hyödyllistä tietoperustaa opasta varten.

Ylivoimaisesti huomattavin asia joka havainnointini kautta tuli ilmi, oli ryhmähengen merkitys osallistujien arjessa. Jo lyhyen aikaa seurattuani näin, kuinka osallistujat tukivat toisiaan ja olivat innokkaasti auttamassa toistensa teosten kanssa, antaen kuitenkin riittävästi tilaa ja työrauhaa toisilleen. Seurasin pajaa päivinä, jolloin taidepajan vakituinen ohjaaja oli paikalla, sekä sellaisina, jolloin pajalla toimi sijaistava ohjaaja. Ryhmän luonne ei muuttunut ohjaajan muuttuessa lainkaan, vaan hyvä ryhmähenki säilyi edelleen samanlaisena. Tämä osoitti, että ryhmän toimintaa ei hallinnut ohjaajalta tuleva auktoriteetti, vaan yhteinen kiinnostus ja arvostus toimintaa kohtaan, ja halu osallistua siihen.

Seuratessani ohjaajan toimintaa pajalla, huomasin elementtejä siitä, mitä kävimme läpi myös haastatteluvaiheessa. Hänen lähestymistapansa oli hyvin rentoutunut ja tuttavallinen, mutta täysin ammattilaismainen. Osallistujat kiinnittivät hänen ohjeistukseensa selvästi huomiota, mutta he myös vapaasti vitsailivat ja keskustelivat ohjaajan kanssa. Tämä lähestymistapa selvästi tuki koko pajatoiminnan yleistä toimivuutta. Ohjaajan hyödyntäessä omaa persoonaansa ja huumorintajuansa, hän laski kynnyksestä niin osallistumisessa keskusteluun kuin myös neuvojen ja tuen pyytämässä.

5.5 Päätelmät

Merkittävimmin päätelminä aineistoa analysoidessa ilmenivät ohjaajan lähestymistapojen merkitys toiminnassa, yleisen ryhmähengen vaikutus osallistujiin sekä taiteen kautta mahdollistettu kehittyminen yksilönä. Nämä olivat kaikki asioita, jotka tulivat eri muodoissa ilmi niin osallistujien kuin ohjaajien haastatteluissa.

Ohjaajan puolelta on tärkeää luoda sopiva ilmapiiri, jossa osallistujat tuntevat olonsa riittävän rentoutuneeksi ja turvalliseksi voidakseen osallistua täysin voimin toimintaan. Tilan ja ilmapiirin tulee olla vapaa tuominnasta ja liiallisesta auktoriteetista, sekä ryhmähengen tulee olla terve ja kaikki sisällyttävä. Yhteisöllisyyden aktiivinen tukeminen ohjaajan toimesta on tärkeää, sillä se auttaa yleisessä sosiaalisessa ja sisäisessä kehityksessä, ja mahdollistaa myös uusien tulokaiden nopeamman pääsyn mukaan toimintaan. Turhan vahvan ammatillisuuden kautta tapahtuva lähestyminen voi hämärtää ohjaajan omaa persoona ja vaikeuttaa toimintaa molemminpuolisesti. Jos ohjaaja ei tuo aidosti omaa itseään esille ohjattaviensa kanssa, ohjattavien voi olla huomattavasti vaikeampaa lähestyä häntä ja kokea toimivansa tasa-arvoisessa suhteessa ohjaajan kanssa.

Pajan ryhmähenki auttaa osallistujia sosialisoitumaan keskenään, ja helpottaa ystävyysuhteiden muodostumista, jotka voivat jatkua parhaimmillaan pajan ulkopuolisessa elämässä, tukien osallistujan sosiaalista kehittymistä. Sosiaalisten taitojen kehityttyä osallistujat voivat tukea uudempien tulokkaiden osallistumista ja sisällyttämistä toimintaan, ja täten tehostaa pajan toimintaa osallistujakunnan sisäpuolelta, ohjaajasta itsenäisesti. Täten hyvän ryhmähengen ylläpitäminen toimii eräänlaisena sijoituksena tulevaisuutta ajatellen, parantaen huomaamattomasti pajan toimivuutta.

Taiteen tärkeys matalan kynnyksen välineenä on myös huomattava. Ohjatun taidetoiminnan avulla on mahdollista kehittää useaa eri hyvinvoinnin osa-aluetta samanaikaisesti. Taide tarjoaa osallistujille turvallisen alustan, jolla tutkia omaa itseään ja ympäristöään ilman pelkoa epäonnistumisesta ja vääristä vastauksista. Tällaisella alustalla kenen tahansa on mahdollista kokea onnistumisen tunteita ja kokeilla uusia asioita, vahvistaen samalla itsetuntoaan ja luovaa ajattelukykyä.

6 YLEISOPAS TAIDEPAJATOIMINNAN KEHITTÄMISEEN

6.1 Suunnittelu

Opasta suunnitellessa oli tärkeää kiteyttää kehittämistyön menetelmien kautta hankittu tieto riittävän tiiviiseen muotoon, jossa tärkein aiheesta opittu tieto olisi helposti ymmärrettävissä ja selkeästi esillä. Oppaan pyrkimyksenä oli tarjota jokaiselle asiasta kiinnostuneelle tiivis esittely taidepajatoiminnasta ja antaa realistinen kuva toiminnasta ja sen järjestämisestä, riippumatta lukijan omasta taidetaustasta tai kokemuksesta aiheen suhteen.

Tärkein vaihe suunnittelun alkupuolella oli hankitun tiedon pilkkominen riittävän tarkkoihin osa-alueisiin, jotta oppaan rakenne pysyisi yksinkertaisena ja helposti luettavana. Tämä osoitautui ajoittain haastavaksi, sillä moni osa-alueista tuntui sisältävän jossakin muodossa päällekkäisyyksiä muiden alueiden kanssa, joka vaikeutti tiedon jakamista yksittäisiksi kappaleiksi. Pyrkimyksenä oli myös välttää oppaan paisumista ylimittäiseksi, jotta sen lukeminen ei vaatisi suurta ajallista sitoutumista lukijaltaan, etenkin työpäivän aikana.

Suunnittelun aikana oli tärkeää myös valita minkä verran kertoo miltäkin aiheen osa-alueelta, karsimatta aiheesta epähuomiossa jotakin tärkeää. Tarkoituksena oli luoda opas, joka pitää lukijan kiinnostuneena ja kertoo hänelle tiivistetysti pääasiat jokaisesta oppaaseen valitusta aiheesta. Turhan tekstin karsimisen ja riittävän tiedon sisällyttämisen tasapainon löytäminen oli koko luomisprosessin aikana vaivannut ongelma.

Ulkoasu ja oppaan yleinen visuaalinen tyyli oli myös tärkeä kysymys, jotta se näyttäisi riittävän ammattilaismaiselta ja selkeältä. Opas oli menossa Valo-valmennusyhdistyksen sisäiseen leviytykseen, joten halusin sen olevan edustavan ja loppuun asti ajatellun näköinen. Päädyin käyttämään graafiseen suunnitteluun tarkoitettua Canva-palvelua, joka helpotti ulkoasun suunnittelua huomattavasti. Halusin myös sisällyttää oppaan värimaailmaan Valo-valmennusyhdistyksen käyttämän vihreän sävyn, jotta opas sopisi heidän visuaaliseen tyyliinsä.

6.2 Valmis tuotos

YLEISOPAS TAIDEPAJATOIMINNAN KEHITTÄMISEEN

Valmis tuotos on 13 sivua pitkä taidepajaopas, jonka tarkoituksena on opastaa asiasta kiinnostuneita ja sen ohjaamista harkitsevia ihmisiä taidepajatoiminnan eri osa-alueiden suhteen. Oppaaseen sisällytetty tieto on jaettu kuuteen eri kappaleeseen.

SISÄLLYS- LUETTELO

- 01** Johdanto
- 02** Taidepajatoiminta
- 03-04** Taide välineenä
- 05-06** Ohjaajan suhde taiteeseen
- 07** Osallistujien näkemyksiä toiminnasta
- 08** Pajalla käytettävät välineet
- 09** Ohjatut harjoitukset
- 10-12** Harjoituksia
- 13** Lopuksi

Yleisopas taidepajatoiminnan kehittämiseen

Ensimmäinen kappale käsittelee taidepajatoimintaa yleisesti verrattuna muuhun työpajatoimintaan. Tämän kappaleen on tarkoituksena toimia aloituspisteenä, jossa avataan hyvin yleisellä tasolla taidepajatoiminnan ideaa, etenkin sellaisille henkilöille, joilla ei ole minkäänlaista ennakotietoa aiheesta. Kappaleessa pyritään vahvistamaan taidepajatoiminnan samankaltaisuutta muuhun työpajatoimintaan, sekä selvittämään mahdollisia väärinkäsityksiä toiminnasta.

Toisessa kappaleessa käsitellään taidetta välineenä, kertoen millaisia erilaisia positiivisia vaikutuksia sillä voi olla pajan osallistujiin. Taide on välineenä hyvin laaja ja monimuotoinen,

joten kerrottavan tiedon rajaaminen suppeaan kokonaisuuteen oli haastava. Lopulliseen kappaleeseen tuli yleisimmin mainittuja vaikutuksia yksinkertaisesti kiteytettynä.

Kolmannessa kappaleessa aiheena on ohjaajan oma suhde taiteeseen. Kappaleen tarkoituksena on selkeän kuvan antaminen siitä, mitä taidepajatoiminta vaatii ohjaajaltaan. Tämä saavutettiin korjaamalla väärinkäsityksiä taidetaustavaatimuksista ja antamalla hyödyllisiä neuvoja liittyen taidetaustaan ja sen potentiaaliseen kehittämiseen, sekä miten omaa persoonaa tulee hyödyntää toiminnan ohjauksessa.

Neljäs kappale koskee osallistujien näkemyksiä toiminnasta. Kappaleessa hyödynnetään suoria lainauksia osallistujilta koskien heidän mielipiteitään toiminnasta. Osallistujien haastatteluja hyödynnetään koko oppaan laajuisesti taustatietona, mutta neljännessä kappaleessa niitä hyödynnetään niin suorana tekstinä kuin myös visuaalisesti miellyttävänä kokonaisuutena, jonka tarkoitus oli toimia eräänlaisena levähdyspisteenä ja kevennyksenä oppaan keskellä.

Viidennes kappale liittyy pajalla käytettäviin työvälineisiin. Suunnitellessani opasta, tarkoituksenani oli sisällyttää kappaleeseen teknistä tietoa itse välineistä, mutta tämä suunnitelma muuttui. Kappale päätyi sisältämään tietoa välineiden tärkeydestä toiminnan toimivuuden suhteen, ja mikä vaikutus niillä on toimintaan ja osallistujien kokemukseen. Liiallinen tekninen tieto ei ollut oppaaseen nähden hyödyllistä, ja kappaleeseen sisällytettiin sen sijaan ohjeita tarkemman teknisen tiedon löytämiseen.

Kuudennessa kappaleessa käsitellään ohjattuja harjoituksia ja niiden käyttämistä pajatoiminnassa. Kappaleessa pyritään antamaan yleistason neuvoja harjoitusten hyödyntämisestä ohjauksessa ja niiden muokkaamisesta oman ryhmän ja ohjaustyylin mukaiseksi. Kappaleeseen sisältyy myös esimerkkiharjoituksia, joiden tarkoitus on toimia ensisijaisesti havainnollistavana raamina, jota ohjaajan on mahdollista muokata tarpeidensa mukaiseksi. Harjoitukset tarjoavat erilaisia ideoita taiteen hyödyntämisestä ohjatussa toiminnassa osallistujien kehittymisen tukena.

7 LOPUKSI

Pyrin selvittämään opinnäytetyössäni vastaukset pääkysymyksiini: ”Mitä taidepajatoiminta oikeasti vaatii ohjaajaltaan?”, ”Mitä hyötyä itse osallistujat saavat toiminnasta?”, ”Millaisia eri elementtejä toiminnan järjestäminen vaatii?” Löytämällä vastaukset näihin kysymyksiin, minun olisi mahdollista kehittää niiden pohjalta yleishyödyllinen opas, jota tilaajani voisi käyttää oman toimintansa kehittämiseen.

Tietoperustan kerääminen oli paikoittain haastavaa, sillä taiteen ja sosiaalialan yhteistyö on jatkuvasti kehittyvää ja siihen liittyvissä termeissä oli havaittavissa päällekkäisyyksiä ja erilaisia näkemyksiä samoista termeistä. En myös itse omannut vahvaa taidetaustaa, jonka seurauksena taidemaailman terminologian tutkiminen ja hahmottaminen oli ajoittain vaikeaa.

Aloitin aineiston keräämisen haastatteleamalla Turun taidepajan osallistujia ja ohjaajia, sekä Tampereen taidepajan ohjaajaa. Haastattelu osoittautui erittäin hyödylliseksi tiedonkeruumenetelmäksi, mutta olisin voinut jalostaa haastatteluja varten luotuja runkoja enemmän. Huomasin tuloksien analysointivaiheessa kysymyksiä, jotka olisin voinut muotoilla paremmin sekä muita aiheita, joita olisin voinut tutkia haastattelumenetelmän avulla. Uskon, että paranneltujen runkojen kautta saatu tieto olisi ollut hyödyllisempää kehittämistyötä varten. Haastattelut onnistuivat yleisesti kuitenkin hyvin, ja ne tuottivat suuria määriä työssä hyödynnettävää tietoa.

Havainnointimenetelmä osoittautui myös hyödylliseksi, ja havainnointiani tuki aikaisempi kokemukseni harjoittelijana taidepajalla. Kokemukseni mahdollisti keskittymisen sellaisiin asioihin, joiden koin olevan työhöni nähden hyödyllisimpiä. Jos taidepaja olisi ollut minulle ympäristönä uusi, alussa tapahtuva toiminnan yleiskuvan opettelu olisi voinut hidastaa työlle hyödyllisempien havainnointien keräämistä.

Löysin näitä menetelmiä hyödyntäen mielestäni vastaukset esittämiini kehittämiskysymyksiin, ja loin niiden pohjalta oppaan, joka antaa lukijalleen riittävästi yleistietoa aiheesta olematta kuitenkaan liian pitkä tai vaikeasti luettava. Tiedon kiteyttäminen riittävän tiiviiseen muotoon osoittautui haastavaksi, ja oppaan suunnittelu vei tästä syystä enemmän aikaa kuin odotin. Viimeisteltyyn oppaaseen valitun tiedon valitseminen vaatii paljon ajatustyötä.

Tilaajan mielestä opinnäytetyön tuotos madalsi kynnystä hyödyntää taidetta välineenä työpajaympäristössä ja sisälsi riittävästi ideoita ja asiaa ohjaajan tukemiseksi rajaamatta kuitenkaan pois ohjaajan omaa lähestymistapaa ja persoonaa. Myös työssä hyödynnetty kieli ja visuaalinen

ilme olivat tilaajan mielestä toimivia ja tietoa tukevia elementtejä. Opinnäytetyö kokonaisuutena oli tilaajan mukaan myös hyvin toteutettu ja sisälsi tärkeitä huomioita ja tietoa työn kehittämiseen liittyen. Tilaaja antoi myös rakentavaa palautetta tuotoksesta ja opinnäytetyöstä, jota hyödynsin työn viimeistelyvaiheessa.

Vaikka työn yhteydessä tehty taidepajaopas on tarkoitettu Valo-valmennuksen sisäiseen käyttöön, uskon sen auttavan taidepajatoiminnan kehittymistä yleisellä tasolla ja kasvattamaan kiinnostusta sen järjestämiseen muidenkin yhdistysten toimesta. Se myös mahdollistaa taidepajatoiminnan leviämisen muille paikkakunnille, jossa se ei aikaisemmin ollut toiminnasta potentiaalisesti hyötyvien saatavilla. Oppaan mahdollisena hyötynä on myös kiinnostuksen herättäminen aiheen syvällisempään tutkimiseen yhdistyksen toimesta, kehittäen toimintaa entisestään ja vahvistaen sen yhteiskunnallista hyötyä.

Opinnäytetyöni yhteydessä taiteen potentiaali sosiaalialan työvälineenä alkoi kiinnostaa itseäni aiheena entistä enemmän, ja aiheen tutkiminen tulevaisuudessa olisi kiinnostavaa. Taiteeseen sisältyy lukemattomia eri suuntia, jonka pohjalta olisi mahdollista kehittää eri kohderyhmille suunnattua toimintaa. Työni tuntuikin pintaraapaisulta taiteen ja sosiaalialan yhteistyön mahdollisuuksia miettien, ja toivon useampien alan tekijöiden tutkivan vakavasti taiteen potentiaalia työvälineenä.

LÄHTEET

- Fancourt, Daisy & Finn, Saoirse 2019. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Verkkojulkaisu. Kööpenhamina: WHO:n Euroopan aluetoimisto. Viitattu 22.9.2023. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf?isAllowed=y&sequence=3>
- Holm, Ruurik & Poutanen, Petro & Ståhle, Pirjo 2018. Mikä tekee dialogin: Dialogisen vuorovaikutuksen tunnuspiirteet ja edellytykset. Artikkelit. <https://www.sitra.fi/artikkelit/mika-tekee-dialogin-dialogisen-vuorovaikutuksen-tunnuspiirteet-ja-edellytykset/>
- Hyvärinen, Matti & Suoninen, Eero. Haastattelut 2023. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 22.8.2023. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/>
- Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Kuopion yliopisto. Viitattu 23.9.2023.
- Iivanainen, Susanna 2019. Väriä elämään – kuvallinen ilmaisu hyvinvointia edistämässä. Teoksessa Anna-Liisa Karjalainen (toim.) Luovan toiminnan työtavat: Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. Jyväskylä: PS-kustannus. Viitattu 15.9.2023.
- Karjalainen, Anna-Liisa & Huhtinen-Hildén, Laura 2019. Luova toiminta siltana itseän, toisiin ja osallisuuteen. Teoksessa Anna-Liisa Karjalainen (toim.) Luovan toiminnan työtavat: Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. Jyväskylä: PS-kustannus. Viitattu 15.9.2023.
- Korhonen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät. TAIKA-hanke. Viitattu 18.9.2023. <https://blogs.helsinki.fi/taika-hanke/taidelahtoiset-menetelmat/>
- Kumpulainen, Kristiina & Krokfors, Leena & Lipponen, Lasse & Tissari, Varpu & Hilppö, Jaakko & Rajala, Antti 2009. Oppimisen Sillat - Kohti osallistavia oppimisympäristöjä. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viitattu 28.9.2023. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/f869e3e7-6f0c-41f1-bbe4-82fc86544eca/content>
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001 2023. Viitattu 23.9.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010189#L4P13a>
- Laitinen, Liisa 2017. Näkökulmia taiteen ja kulttuurin sosiaalisen hyvinvoinnin vaikutuksista. Artikkelit. Sitra. Viitattu 24.9.2023. <https://www.sitra.fi/artikkelit/nakokulmia-taiteen-ja-kulttuurin-sosiaalisen-hyvinvoinnin-vaikutuksiin/>
- Leemann, Lars & Kuusio, Hannamaria & Hämäläinen, Riitta-Maija 2015. Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 27.9.2023. https://thl.fi/documents/966696/3775621/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf/
- Mieli ry 2023. Unen tehtäviä. Verkkosivu. Viitattu 26.9.2023. <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/mielenterveys-ja-arjen-aidot/palauttava-uni/unen-tehtavia/>

- Mieli ry 2023. Univaje heikentää terveyttä ja mielialaa. Verkkosivu. Viitattu 26.9.2023. <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/mielenterveys-ja-arjen-aidot/palauttava-uni/univaje-heikentaa-terveytta-ja-mielialaa/>
- Nivala, Elina & Ryyänen, Sanna 2019. Sosiaalipedagogiikka – kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus. Viitattu 23.9.2023.
- Raudasoja, Anu 2022. Osallisuuden tukeminen ohjauksen keinoin. HAMK Beat. Viitattu 5.10.2023. <https://blog.hamk.fi/hamk-beat/osallisuuden-tukeminen-ohjauksen-keinoin/>
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. Havainnointi. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 19.9.2023. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_4.html
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2023. Kuntouttava työtoiminta. Verkkosivu. Viitattu 1.10.2023. <https://stm.fi/kuntouttava-tyotoiminta>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a. Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta. Verkkosivu. Viitattu 25.9.2023. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/tutkimus/osallisuusindikaattori-mittaa-osallisuuden-kokemusta>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023b. Osallisuuden edistäminen. Verkkosivu. Viitattu 25.9.2023. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/tutkimus/osallisuusindikaattori-mittaa-osallisuuden-kokemusta>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022. Kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen ja hankinta. Viitattu 23.9.2023. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/tyoelamaosallisuus/kuntouttava-tyotoiminta/kuntouttavan-tyotoiminnan-jarjestaminen-ja-hankinta>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Viitattu 8.10.2023. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 8.10.2023. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
- Valo-valmennusyhdistys 2023a. Yhdistyksen tiedot. Verkkosivu. Viitattu 14.8.2023. <https://valo-valmennus.fi/yhteystiedot/>
- Valo-valmennusyhdistys 2023b. Toimipisteet. Verkkosivu. Viitattu 14.8.2023. <https://valo-valmennus.fi/yhteystiedot/toimipisteet/>
- Valo-valmennusyhdistys 2023c. AKSE - Ammatillinen kuntoutuspalvelus. Verkkosivu. Viitattu 10.11.2023. <https://valo-valmennus.fi/akse-ammattillinen-kuntoutuspalvelus/>

Valo-valmennusyhdistys 2023d. TEAK – työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus. Verkkosivu. Viitattu 10.11.2023. <https://valo-valmennus.fi/toiminta/teak-tyollistymista-edistava-ammattillinen-kuntoutus/>

Vuori, Jaana 2023. Tutkimusetiikka ihmistieteissä. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokirjasto. Viitattu 8.10.2023. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimusetiikka-ihmistieteissa/>

HAASTATTELUT

Taidepajan ohjaaja H1 2023. Turku. Videohaastattelu. Haastattelija: Ilkka Saloranta.

Taidepajan ohjaaja H2 2023. Turku. Videohaastattelu. Haastattelija: Ilkka Saloranta.

Taidepajan yksilöohjaaja H3 2023. Turku. Haastattelija: Ilkka Saloranta.

Taidepajan osallistujien haastattelut 2023. Turku. Haastattelija: Ilkka Saloranta.

LIITTEET

Pajaohjaajan haastattelurunko:

Mikä on oma taustasi työn ja koulutuksen suhteen?

Miten päädyit taidepajatoiminnan ohjaajaksi Valo-valmennusyhdistykselle?

Miten kuvailisit omia metodejasi ohjaajana?

Mitä väärinkäsityksiä mielestäsi taiteesta on työvälineenä?

Mitä hyötyjä taiteen käyttämisestä välineenä on kuntouttavassa työtoiminnassa?

Miten tuet yksilöllistä ilmaisua taidepajaympäristössä?

Mitä ohjaajana toivot osallistujien saavan toiminnasta (ja miten pyrit mahdollistamaan tämän)?

Miten markkinoisit taidepajaa siitä potentiaalisesti hyötyville ihmisille?

Mitä neuvoja antaisit taidepajan aloittavalle ohjaajalle ilman taidetaustaa?

Yksilöohjaajan haastattelurunko:

Mikä on oma taustasi työn ja koulutuksen suhteen?

Miten päädyit taidepajan yksilöohjaajaksi?

Miten työnne käytännössä jakautuvat taidepajan ohjaajan kanssa?

Mitä hyviä tai huonoja puolia tämän tyyllisessä työparityöskentelyssä mielestäsi on?

Millaisista asioista keskustellette osallistujien kanssa ohjaustuokioissanne?

Minkä verran taidepuoli tulee esille ohjaustuokioissasi?

Mikä on näkemyksesi taiteen roolista osallistujien kuntoutumisessa oman työsi pohjalta?

Miten mittaatte osallistujan vointia ja edistymistä jatkosuunnitelmien suhteen?

Miten suosittelisit pajaa jollekin, joka voisi mielestäsi hyötyä siitä?

Osallistujien haastattelurunko:

Mitä kautta päädyit Valon taidepajalle?

Kuinka pitkään olet ollut pajan osallistujana?

Onko toimintaan ollut mielestäsi helppo päästä mukaan?

Onko sinulla taidetaustaa entuudestaan?

Mitä mieltä olet pajalla pidettävistä ohjatuista harjoituksista?

Onko mielessäsi harjoituksia, näyttelykäyntejä ja niiden tekemistä tai muuta ohjattua toimintaa, jota haluaisit nähdä enemmän?

Onko toiminnalla ollut vaikutuksia elämääsi pajan ulkopuolella?

Mitä hyötyjä taiteessa on mielestäsi välineenä kuntouttavassa toiminnassa?

Onko pajalla tehty työ mielestäsi selkeyttänyt jatkosuunnitelmiasi jossakin määrin?

Miten suosittelisit pajaa jollekin, joka voisi hyötyä siitä?

YLEISOPAS TAIDEPÄJATOIMINNAN KEHITTÄMISEEN

2023

Valo-valmennusyhdistys

SISÄLLYS- LUETTELO

- 01** Johdanto
- 02** Taidepajatoiminta
- 03-04** Taide välineenä
- 05-06** Ohjaajan suhde taiteeseen
- 07** Osallistujien näkemyksiä toiminnasta
- 08** Pajalla käytettävät välineet
- 09** Ohjatut harjoitukset
- 10-12** Harjoituksia
- 13** Lopuksi

Yleisopas taidepajatoiminnan kehittämiseen

